

The Zionist Regime's Cultural-civilizational Genocide in Palestine; (With Emphasis on the Measures Taken After the Al-Aqsa Storm Operation)

Naser Pourhassan *

Received on: 18/01/2025

Accepted on: 06/05/2025

Abstract

Purpose: Palestine holds a significant place within Islamic civilization and can be understood as one of the central arenas of the enduring identity struggle between Islam and the West in the history. Since October 7, 2023, Palestine has not only been the site of widespread violence and the tragic loss of thousands of Palestinian lives, but it has also faced profound cultural and identity-related challenges, rendering its situation exceptionally complex. This dimension warrants scholarly attention and should be investigated as a "scientific issue." Thus, this study aimed to analyze the deeper, often concealed dimensions of the Zionist regime's comprehensive assault, bolstered by the political and military backing of the Western world, on the cultural and civilizational identity of Palestine, which constitutes an inseparable component of the broader Islamic civilization.

Methodology: The required data in this study were derived from documentary reports by Al Jazeera Network correspondents (in both Arabic and English) operating within Palestine, as well as from reports issued by specialized institutions and organizations in the field. Additionally, official statements and messages from political and military

* Associate Professor of Political Science, Ayatollah Boroujerdi University, Boroujerd, Iran. (Corresponding Author).

Na.pourhassan@abru.ac.ir

 0000-0003-3725-930X

officials of the Zionist regime, along with communications from prominent international figures on social media platforms, such as Telegram and X (formerly Twitter), have been investigated. Furthermore, relevant journal articles and books were collected and analyzed using a qualitative methodology employing a descriptive-analytical approach.

Findings: The extensive military, political, and diplomatic support provided by the West to the Zionist regime during its full-scale assault on the Gaza Strip following October 7, 2023, can be examined within the broader context of the West's civilizational conflict with Islam. This perspective has led some scholars to refer to the conflict as the "New Crusade." The Zionist regime's conduct in the Gaza war of 2023–2025 constitutes a grave violation of international law, particularly international humanitarian law. As a result, more than 160,000 individuals have been killed or injured, and over 11,000 remain missing. The regime's widespread destruction and targeting of Palestinian life and infrastructure are treated in this article as a critical research issue. The central hypothesis posits that, with the full backing of the Western world during the Gaza war, the Zionist regime has systematically targeted multiple dimensions of Palestinian identity, an identity deeply rooted in Islamic civilization, which may be appropriately conceptualized under the term "cultural genocide".

Cultural genocide can be defined as a series of deliberate and systematic actions that, beyond the physical extermination of a particular group or nation, aim to erode, weaken, and ultimately destroy its identity across various physical, cultural, and historical domains. Although the draft of the Geneva Convention at the end of World War II initially included forms of cultural genocide beyond its physical dimensions, the final version of the convention restricted its scope primarily to the physical aspects of genocide, limiting its conceptual and legal reach. However, in recent decades, the understanding of genocide has expanded significantly, encompassing a broader range of components beyond direct physical annihilation. In line with these redefinitions, particularly those proposed by contemporary scholars, the present article adopts an

extended conceptualization of genocide. It draws upon the developments observed in contexts such as Iraq, Syria, and particularly Palestine, to propose the concept of *cultural genocide*. This concept includes not only the physical killing of individuals but also the destruction of cities (*urbicide*), the suppression of knowledge (*scholasticide*), environmental devastation (*ecocide*), the dismantling of health and medical infrastructure, the obliteration of historical and cultural heritage, and the forced displacement of populations as a means of undermining their collective existence.

Although the Zionist regime has perpetrated many of the aforementioned forms of cultural and physical destruction in Palestine since 1948, its actions during the recent war in Gaza have taken on an unprecedented level of systematic intensity. Over a span of fifteen months, it is reported to have killed more than 46,000 Palestinians with weapons banned under international laws. The regime systematically demolished both urban and rural infrastructure across the Gaza Strip, including nearly all residential buildings. It also targeted educational institutions, destroying every school and university in the territory and reportedly killing more than 15,000 students, teachers, and academics. Additionally, all 36 hospitals and numerous medical centers were destroyed or rendered non-operational, with medical personnel either arrested or killed. Environmental destruction was also widespread, with the use of prohibited weapons such as white phosphorus and depleted uranium contaminating agricultural lands and ecosystems. Seawater was deliberately pumped into agricultural areas, damaging farmland and greenhouses, while the destruction of sewage systems further exacerbated environmental degradation. Religious sites, including mosques and churches, along with other cultural and historical landmarks, were systematically razed. As a result of these coordinated attacks, approximately 2.3 million Palestinians residing in the Gaza Strip have been forcibly displaced multiple times.

Conclusion: The Zionist regime has executed all forms of cultural genocide in Gaza according to premeditated and systematic plans. In fact,

its actions go beyond mere retaliation for what has been described as its most significant military defeat since the Six-Day War in 1967. With extensive political, military, and diplomatic backing from the Western world, the regime has launched a deliberate campaign aimed at erasing the cultural and national identity of the Palestinian people, an identity deeply intertwined with that of the broader Islamic civilization.

Keywords: The Zionist regime; Islamic Civilization; Palestine; Cultural Genocide; Gaza Strip; Al-Aqsa Storm.

نسل‌کشی فرهنگی تمدنی رژیم صهیونیستی در فلسطین؛ با تأکید بر اقدامات پس از عملیات طوفان الاقصی

ناصر پورحسن*

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۰/۲۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۲/۱۶

چکیده

فلسطین جایگاه ویژه‌ای در تمدن اسلامی دارد و می‌توان آن را یکی از مهم‌ترین عرصه‌های نبرد هویتی اسلام و غرب در طول قرون متمادی تعبیر کرد. فلسطین به‌ویژه پس از ۱۷ اکتبر ۲۰۲۳ بیش از آنکه صحنه قتل عام هزاران فلسطینی باشد، از نظر فرهنگی و هویتی نیز در وضعیت بسیار بغرنجی قرار گرفته است که به‌عنوان یک «مسئله علمی» بایسته پژوهش است. «هدف» این مقاله واکاوی لایه‌های پنهان حمله تمام‌عیار رژیم صهیونیستی با حمایت سیاسی نظامی جهان غرب به هویت فلسطین به‌مثابه بخش لایتجزای تمدن اسلامی است. مواد خام پژوهشی این مقاله از گزارش‌های مستند سازمان‌های فلسطینی، کارگزاری‌های تخصصی بین‌المللی و نیز گزارش‌های مستند شبکه‌های خبری الجزیره (عربی و انگلیسی) و پیام‌های مهم در شبکه‌های اجتماعی، گردآوری و با «روش» کیفی با رویکرد توصیفی تحلیلی پردازش شده است. «یافته‌های» مقاله حاکی از آن است که فرایند هویت‌زدایی از فلسطین که با اشغال این سرزمین آغاز شده بود، پس از ۱۷ اکتبر ۲۰۲۳ در تمام وجوه نسل‌کشی شامل کشتار فلسطینی‌ها با روش‌های گوناگون نظامی، شهرکشی، علم‌کشی، زیست‌محیط‌کشی و فرهنگ‌کشی فلسطینی‌ها ذیل عنوان «نسل‌کشی فرهنگی» صورت‌بندی شده است. این نتیجه وجه متمایز مقاله با پژوهش‌های موجود است.

کلمات کلیدی: رژیم صهیونیستی، تمدن اسلامی، فلسطین، نسل‌کشی فرهنگی، نوار غزه، طوفان الاقصی.

* دانشیار علوم سیاسی دانشگاه آیت‌الله بروجردی، بروجرد، ایران. (نویسنده مسئول).

بیان مسئله

آنچه از ۷ اکتبر ۲۰۲۳ تا ۱۹ ژانویه ۲۰۲۵ (اجرای آتش‌بس) در فلسطین و به‌ویژه نوار غزه رخ داده، صرفاً کشتار فیزیکی و نسل‌کشی انسانی بیش از ۴۶ هزار فلسطینی و مجروح شدن بیش از ۱۱۰ هزار نفر، مفقود شدن بیش از ۱۱ هزار نفر و آوارگی ۲ میلیون و ۳۰۰ هزار ساکن نوار غزه نیست؛ بلکه نسل‌کشی در وجوه مختلف بوده است؛ جنگی تمام‌عیار با هدف نابودی هویت فلسطین به‌مثابه بخش مهم و هویت‌ساز در فرهنگ و تمدن اسلامی است. نتایج و پس از عملیات طوفان الاقصی، حمله ۷ اکتبر، حماس را با حمله القاعده به آمریکا در ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ مقایسه کرد و گفت: «وعدۀ آینده بهتر را محقق نخواهیم کرد؛ مگر اینکه ما، جهان متمدن، مایل به مبارزه با بربرها باشیم» (JNS, 2023). این جمله بسیار شبیه سخنان رئیس‌جمهور وقت آمریکا پس از آن حادثه بود که گفته بود: «این جنگ تمدن است» (بوش، ۱۳۸۰، ص ۱۸۶). هر دو، حملات مذکور را حمله تروریست‌ها به دنیای متمدن نامیدند که باید در نبرد جهانی علیه تروریسم، با آن‌ها مقابله کرد. در این نبرد که مسوق است، دولت یهودی جایگاه ویژه‌ای دارد؛ تتودر هرتصل، بنیان‌گذار صهیونیسم سیاسی، بیش از یک قرن پیش درباره آن گفته بود: «بخشی از دیوار دفاعی اروپا در آسیا و پاسگاه مرزی تمدن در برابر بربریت» (خالدی، ۱۴۰۳: ۳۳) خواهد بود. نتایج و پس از ۷ اکتبر از ضرورت اتحاد جهان غرب برای مقابله با آنچه محور شرارت خوانده، نام برده است. سفرهای مکرر و متعدد مقامات جهان غرب از جمله سفر جو بایدن، رئیس‌جمهور آمریکا، به تل‌آویو، ده روز پس از طوفان الاقصی (Sanger and Baker, 2024) اولین سفر رئیس‌جمهور آمریکا به رژیم صهیونیستی در جریان یک جنگ بود که در تاریخ ۷۶ سال اشغال فلسطین بی‌سابقه بود. سفر ده‌ها مقام غربی دیگر به تل‌آویو را نمی‌توان صرفاً اعلام حمایت از این رژیم طی جنگ تعبیر کرد؛ بلکه در بافتار بزرگ تنازع تمدنی غرب با اسلام تحلیل‌شدنی است. به این دلیل است که برخی پژوهشگران از «جنگ صلیبی جدید» (شعبان: ۲۰۲۴) نام برده‌اند. جنگ غزه در سال ۲۰۲۳-۲۰۲۴ و حمایت سیاسی و

۱. متن این مقاله اوایل سال ۲۰۲۵ نوشته شده است. جنگ غزه تا اکتبر ۲۰۲۵ که آتش‌بس ۲۰ ماده‌ای دونالد ترامپ اجرا شد، آمار تلفات و صدمات این جنگ در مؤلفه‌های مختلف نسل‌کشی فرهنگی به‌شدت افزایش یافت. مطابق گزارش وزارت بهداشت فلسطین تا ۵ اکتبر ۲۰۲۵ در جنگ غزه ۷۶ هزار و ۶۳۹ فلسطینی شهید ۹۵۰۰ نفر مفقود و ۱۶۹ هزار و ۵۳۸ مجروح شدند؛ یعنی از هر ۳۳ نفر، یک نفر شهید شده یا ۳ درصد از جمعیت پیش از جنگ در نواز غزه جان خود را از دست داده‌اند. حداقل ۲۰ هزار کودک در میان کشته‌شدگان وجود دارند؛ به‌عبارت‌دیگر، در ۲۴ ماه گذشته هر ساعت، یک کودک در نوار غزه کشته شده و از هر ۱۴ نفر در غزه، یک نفر زخمی شده است. همچنین ۲۶۸ هزار واحد مسکونی به‌طور کامل تخریب، ۲۴۸ هزار واحد به‌گونه‌ای آسیب دیده‌اند که سکونت‌ناپذیر شده‌اند و ۱۵۳ هزار واحد نیز تخریب جزئی شده است (المکتب الإعلامی الحکومی: ۲۰۲۵). این تلفات حتی پس از آتش‌بس هم در حوزه‌های مختلف تداوم داشت که در این مقاله ذکر نشده است.

نظامی دیپلماتیک غرب از رژیم صهیونیستی را باید از زاویه تمدنی واکاوی کرد. این نبرد منجر به اقدامات گسترده رژیم صهیونیستی در کشتار و نابودی همه‌جانبه فلسطین به‌مثابه یک مسئله پژوهشی در این مقاله مورد توجه قرار می‌گیرد و از معبر این سؤال بررسی می‌شود: «حملة تمام‌عیار رژیم صهیونیستی به نوار غزه و سپس کرانه باختری پس از عملیات طوفان الاقصی را چگونه می‌توان در پرتو منازعه تمدنی غرب با اسلام تحلیل کرد؟» فرضیه مقاله این‌گونه صورت‌بندی می‌شود: «رژیم صهیونیستی با حمایت همه‌جانبه غرب در خلال جنگ نوار غزه، و وجه گوناگون هویت فلسطین به‌مثابه بخش لایتجزای تمدن اسلامی را هدف قرار داده که می‌توان آن را ذیل عنوان نسل‌کشی فرهنگی مفهوم‌بندی کرد.» داده‌های خام پژوهشی این نوشتار از گزارش‌های مستند خبرنگاران شبکه الجزیره (عربی و انگلیسی) مستقر در فلسطین و نیز گزارش نهادها و سازمان‌های تخصصی در این حوزه، پیام‌های مقامات سیاسی نظامی رژیم صهیونیستی و نیز شخصیت‌های مهم بین‌المللی در شبکه‌های اجتماعی چون تلگرام و ایکس، به‌علاوه مقالات و کتب جدید، گردآوری و با روش کیفی با رویکرد توصیفی تحلیلی پردازش شده است.

هدف این مقاله فهم جامع و عمیق حمله رژیم صهیونیستی و حامیان آن به هویت فلسطینی در خلال جنگی است که پس از ۷ اکتبر آغاز و تا اجرای آتش‌بس تداوم یافت. ضرورت پژوهش نیز ناظر بر فوریت ارائه تحلیل درباره این مسئله دارای اولویت در جهان اسلام است. اهمیت این موضوع هم به جایگاه فلسطین در آرمان‌های انقلاب اسلامی بازمی‌گردد و هم به جایگاه آن در تمدن اسلامی. فلسطین و به‌ویژه بیت‌المقدس برای هر سه دین بزرگ آسمانی دارای تقدس ویژه است، اما مسجدالاقصی واقع در سرزمین فلسطین از جهت دیگری هم برای مسلمانان حائز اهمیت است و آن قداست و اهمیت اسرا و معراج پیامبر اکرم (ص) است که از مسجدالحرام به قصد مسجدالاقصی و از آنجا به آسمان‌ها صورت پذیرفت: «سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ» [اسرا: ۱]؛ بنابراین فلسطین سرزمینی است که در آن اولین قبله مسلمانان قرار دارد؛ چون در سیزده سال اول بعثت که پیامبر (ص) در مکه زندگی می‌کردند و نیز تا سال دوم بعد از هجرت به مدینه، آن حضرت و مسلمانان به‌سوی مسجدالاقصی نماز می‌گزارند؛ افزون‌بر آن دومین مسجد اسلام، سومین حرم شریف (بعد از مکه و مدینه) است. علاوه بر ویژگی مذکور، سرزمین فلسطین در تاریخ نبرد تمدنی اسلام و مسیحیت که بعدها به غرب مدرن تبدیل شد نیز جایگاه مهمی دارد. نقطه کانونی و نمادین در جنگ‌های طولانی صلیبی، بیت‌المقدس بود که پس از تسلط مسلمانان بر آن، در قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم، با هجوم نیروهای استعمارگر، مجدداً اهمیت نمادین پیدا کرد. فرمانده فرانسوی در خلال

۱. پاك و منزه است آن (خدایی) که بنده‌اش را از مسجدالحرام تا مسجدالاقصی که اطرافش را برکت داده‌ایم شبانه برد تا از نشانه‌های خود به او نشان دهیم. همانا او شنوا و بیناست.

جنگ جهانی اول که امپراتوری عثمانی در حال شکست بود، پس از آنکه به دمشق رسید، بر سر مقبره صلاح‌الدین ایوبی، فاتح بیت‌المقدس در سال ۱۱۸۷ حاضر شد و آن را با لگد کوبید و گفت: «صلاح‌الدین تا کی می‌خواهی؟ بین ما آمدیم و سوریه را فتح کردیم» (ندوی، ۱۳۸۳، ص ۱۷). پس از پیروزی انقلاب اسلامی به‌عنوان مقدمه احیای تمدن نوین اسلامی، فلسطین به مسئله اصلی جهان اسلام تبدیل و با گسترش جبهه مقاومت، به جبهه نبرد اسلام و غرب تبدیل شد و در خلال جنبش بیداری اسلامی که از سال ۲۰۱۱ آغاز شد نیز بار دیگر مسئله فلسطین به یکی از حوزه‌های رویارویی اسلام و غرب تبدیل شد و در خلال جنگ اخیر نوار غزه به اوج خود رسید.

۱. پیشینه تحقیق

حملة رژیم صهیونیستی به ساکنان نوار غزه و حتی کرانه باختری پس از عملیات طوفان الاقصی مورد توجه پژوهشگران بوده است؛ اما بخش عمده پژوهش‌ها بر نسل‌کشی فیزیکی متمرکز شده است. با توجه به اینکه در این مقاله از چهارچوب مفهومی نسل‌کشی فرهنگی استفاده می‌شود، به این دلیل پژوهش‌هایی که درباره برخی مصادیق نسل‌کشی فرهنگی رژیم صهیونیستی، به‌ویژه در جنگ اخیر نوار غزه نوشته شده، با معیار ارتباط آن‌ها با موضوع، بررسی انتقادی می‌شود.

بن‌جعفر (۲۰۲۴) اقدامات رژیم صهیونیستی در جنگ غزه را ذیل عنوان مدرسه‌کشی (Scholasticide) تحلیل کرده و نابودی مدارس، دانشگاه‌ها و نظام آموزشی در نوار غزه را ثقل پژوهشی خود کرده است. در پژوهش دیگری تخریب سازمان‌یافته محیط‌زیست نوار غزه با استفاده از تصاویر ماهواره‌ای وضعیت زمین‌های کشاورزی، باغات و گلخانه‌های نوار غزه با پیش از ۷ اکتبر ۲۰۲۳ مقایسه و مستند شده است (Al Mezan, 2024). در پژوهش مشابه دیگری که توسط یکی از بخش‌های پژوهشی دانشگاه لندن انجام شده، با تحلیل مراحل مختلف عملیات نظامی رژیم صهیونیستی در نوار غزه به‌ویژه دستورهای تخلیه (Evacuation orders) پس از ۷ اکتبر ۲۰۲۳ برخی مصادیق نسل‌کشی توسط این رژیم بررسی شده است. ارتش رژیم صهیونیستی طی دو سال اخیر حملات گسترده‌ای علیه تأسیسات بیمارستانی و نیز کادر بهداشت و درمان نوار غزه انجام داده است که بخشی از آن به‌عنوان یکی از مصادیق نسل‌کشی فرهنگی در گزارش کمیساریای عالی حقوق بشر در سازمان ملل متحد^۱ مستند شده است (ohchr, 2024). پیش از جنگ اخیر نوار غزه نیز پژوهش‌های مختلفی درباره سایر مصادیق نسل‌کشی فرهنگی در فلسطین انجام شده بود. برای نمونه در یک پایان‌نامه در دانشگاه بیرزیت فلسطین، شهرکشی

1 . The Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights.

(Urbicide) بررسی شده و فرایند شهرزدایی، تجزیه و هویت‌زدایی شهر بیت‌لحم براساس عملکرد دولت‌های مختلف رژیم صهیونیستی با نقشه و تصویر مستند شده بود (El-Atrash, 2009). داود عبدالله نیز تاریخ یکصد سال نسل‌کشی فرهنگی رژیم صهیونیستی در فلسطین را بررسی کرده و به برخی مصادیق نسل‌کشی فرهنگی مانند تغییر اسامی شهرها و مکان‌ها از اسامی اسلامی و عربی به یهودی اشاره شده بود (Abdullah, 2019, pp 227-246). چیت‌فروش و نصرتیان (۱۴۰۳) تنازع تمدنی غرب و اسلام را با تأکید بر نقش گفتمان انقلاب اسلامی در فصلنامه مطالعات بنیادین تمدن نوین اسلامی بررسی کرده‌اند. در این مقاله به تحولات فلسطین اشاره‌ای نشده، اما به‌خوبی مبانی منازعه تمدنی تحلیل شده است. پیوند مقاله مذکور با پژوهش لرگی و غیائی فتح‌آبادی (۱۴۰۲) که در همین نشریه منتشر شده و موضوع فلسطین را با محور مقاومت و مقابله با نظام سلطه تحلیل کرده‌اند، بستر مناسبی برای نویسنده این مقاله فراهم کرده است. ارزیابی انتقادی متون پژوهشی مذکور نشان می‌دهد یک تحلیل جامع که هم از منظر دوره زمانی که تحولات قبل و بعد از طوفان الاقصی و هم وجوه مختلف نسل‌کشی فرهنگی در فلسطین را پوشش داده باشد، وجود ندارد و نسل‌کشی فرهنگی به مضمون و مصادیق این مقاله، نوآوری پژوهشی است.

۲. چهارچوب مفهومی؛ نسل‌کشی فرهنگی

جفری باچمن در مقدمه کتاب «نسل‌کشی فرهنگی» می‌نویسد: «چند سال پیش، این عنوان را برای همایشی پیشنهاد دادم که مسئولین آن گفتند اصولاً چنین مفهومی وجود ندارد؛ این درحالی بود که فرضیه من براین‌اساس بود که روح اصلی کنوانسیون ژنو برای مقابله با نسل‌کشی فرهنگی بوده است» (Bachman, 2021, p 1). در کنوانسیون ژنو^۱ نسل‌کشی به‌عنوان هریک از اعمالی تعریف شده که به قصد نابودی کلی یا جزئی یک گروه ملی، قومی، نژادی یا مذهبی به‌این‌ترتیب انجام می‌شود: ۱. کشتن اعضای گروه؛ ۲. آسیب جدی جسمی یا روحی به اعضای گروه؛ ۳. تحمیل عمدی شرایط زندگی گروهی که برای نابودی کامل یا جزئی فیزیکی آن باشد؛ ۴. اعمال تدابیر به‌منظور جلوگیری از تولد در داخل گروه؛ ۵. انتقال اجباری کودکان گروه به گروهی دیگر (n.dun.org/en/genocideprevention). بنا بر تعریف فوق، نسل‌کشی جنبه عینی یافته و به وجوه فیزیکی (physical) و بیولوژیکی (biological) محدود و مسائل فرهنگی از شمول آن خارج شده و نسل‌کشی فرهنگی در چنین سندی وجود ندارد (Mundorff, 2021, p4). علی‌رغم تأکید نهایی کنوانسیون ۱۹۴۸ بر نسل‌کشی فیزیکی، اولین پیش‌نویس کنوانسیون که توسط دبیرخانه سازمان ملل در می ۱۹۴۷ تهیه شده بود، شامل یک بخش کامل

۱. کنوانسیون پیشگیری و مجازات جنایت نسل‌کشی سال ۱۹۴۸ تصویب و از سال ۱۹۵۱ اجرایی شده است.
(Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide=CPPCG)

درباره نسل‌کشی فرهنگی بود. از این منظر ابعاد فرهنگی نسل‌کشی به‌اندازه‌ای جدی بود که جرمی مستقل و مجازات‌خواه به‌عنوان نسل‌کشی تلقی می‌شود، مشروط بر اینکه هدف از بین بردن یک گروه (کلی یا جزئی) و جلوگیری از حفظ یا توسعه آن باشد.

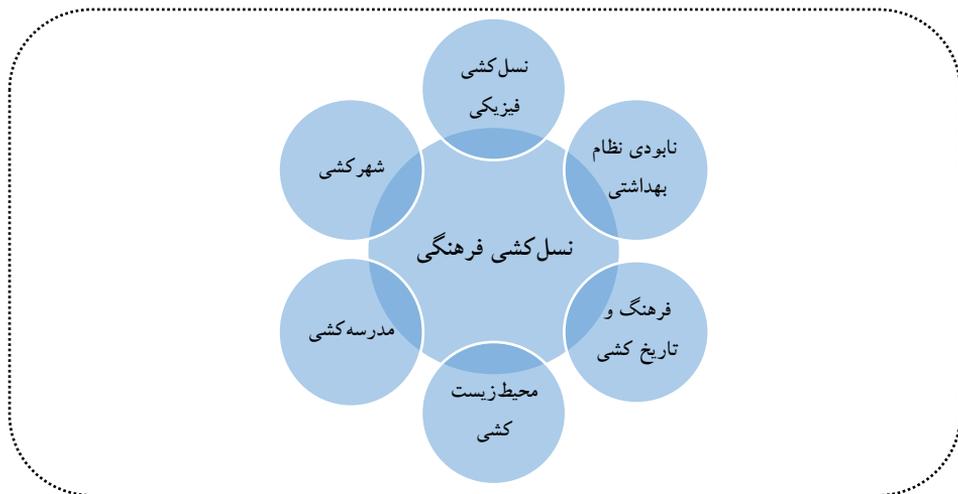
رافائل لمکین (Rafał Lemkin) وکیل لهستانی که اصطلاح «نسل‌کشی» را سال ۱۹۳۳ ابداع کرد، وجوه دوگانه فوق را مطرح نظر داشت و نسل‌کشی فرهنگی را به‌عنوان جرمی مستقل می‌دانست. وی در مطالعات گسترده خود، به این نتیجه رسیده بود که نسل‌کشی اقدامی عمدی و ترکیبی از اعمال مختلف از آزار و اذیت یا تخریب است که از حذف فیزیکی تا نابودی پایه‌های اساسی زندگی و نهادهای سیاسی و اجتماعی مردم، فرهنگ، زبان، ملی احساسات و مذهب یک قوم یا را در بر می‌گیرد (Lemkin, 2008, pp79 and 92). به‌رغم اصرار اولیه لمکین، وی در نهایت تعهد خود را مبنی بر گنجاندن نسل‌کشی فرهنگی در کنوانسیون به‌دلیل عدم حمایت سیاسی کنار گذاشت. دو دلیل عمده برای تقلیل مصداقی نسل‌کشی در کنوانسیون وجود دارد، نخست اینکه اگر نسل‌کشی فرهنگی هم لحاظ می‌شد، آن‌گاه تمامی کشورهای استعمارگر به‌دلیل ارتکاب طولانی‌مدت نسل‌کشی از قاره آمریکا و آفریقا گرفته تا آسیا، باید مؤاخذه می‌شدند. به‌این‌دلیل استعمارگران با توجه به تاریخ طولانی نسل‌کشی فرهنگی در مستعمرات، تفسیر مضیقی از نسل‌کشی در این کنوانسیون مطرح کردند که تعهدی برای آن‌ها ایجاد نشود، این اقدام تأثیر درخور توجهی بر حوزه مطالعات نسل‌کشی داشته، تاجایی که حذف نسل‌کشی فرهنگی در حقوق و مطالعات نسل‌کشی هژمونیک شده است (Bachman, 2021, p2). دومین دلیل که بعدها بر تعریف و پیگیری نسل‌کشی تأثیر گذاشت، آثار صهیونیست‌هایی چون جرجی استانون (Gregory Stanton) بود که برای برجسته‌سازی ماجرای کشته شدن یهودیان در خلال جنگ جهانی دوم، نسل‌کشی را «هولوکاست‌زده» کرد. وی معتقد بودی نسل‌کشی ده مرحله^۱ دارد که علیه یهودیان اجرا شده است (Stanton, 2016). پژوهشگران صهیونیستی با مظلوم‌نمایی قوم یهود در هولوکاست همواره کوشیده‌اند خود را قربانیان اصلی نسل‌کشی معرفی کنند. در این راستا تعاریف، مراحل و مصداقی نسل‌کشی در آثار منتشرشده استانون در جهان به‌عنوان یکی از مآخذ اصلی جای گرفته است.

باتوجه به تعاریف اولیه نسل‌کشی و نیز تسری مصداقی نسل‌کشی فرافیزیکی، طی دهه‌های اخیر، تلاش‌هایی برای اصلاح این تعریف و تسری آن به موضوعات فرهنگی و به تعبیری احیای پیش‌نویس

۱. این مراحل عبارت‌اند از: طبقه‌بندی (Classification)؛ نمادسازی (Symbolisation)؛ انسان‌زدایی (Dehumanisation)؛ سازمان (Organisation)؛ آماده‌سازی (Preparation)؛ آزار و شکنجه (Persecution)؛ نابودی (Extermination)؛ انکار (Denial).

نخست کنوانسیون نسل‌کشی انجام شده است (Bilsky and Klagsbrun, 2018). باچمن و همکارانش یک جلد کتاب را برای رفع این مشکل با پیشبرد «تغییر مداوم در مطالعات نسل‌کشی از مفهوم محدودکننده نسل‌کشی تنها به عنوان خشونت مستقیم» و به رسمیت شناختن «نسل‌کشی به عنوان یک فرایند و نه به عنوان یک نتیجه نهایی» منتشر کرده‌اند (Bachman, 2021, p12).

باتوجه به تلاش‌هایی مذکور برای احیای مفهوم نسل‌کشی فرهنگی، تعاریف جدیدی برای آن ارائه شده است. در این رابطه دیوید لارسون (Lawrence Davidson) تضعیف هدفمند و تخریب نهایی ارزش‌ها و شیوه‌های فرهنگی گروه‌های دیگر را (Davidson, 2012, p1) نسل‌کشی فرهنگی تعریف کرده است. تای تاوارس (Tye Tavaras) مصادیق زیر را برای نسل‌کشی فرهنگی لحاظ می‌کند: منع استفاده از زبان گروه؛ از بین بردن کتاب‌ها، نشریات یا متون چاپ‌شده به زبان گروه یا آثار مذهبی یا ممنوعیت انتشارات جدی؛ تخریب یا جلوگیری از استفاده از کتابخانه‌ها، موزه‌ها، مدارس، بناهای تاریخی، مکان‌های عبادت یا سایر نهادها و اشیای فرهنگی از گروه؛ تبعید اجباری اعضای گروه (Abdullah, 2019, p227). باتوجه به حملات گسترده گروه‌های تکفیری به میراث فرهنگی عراق و سوریه، مفهوم «پاکسازی فرهنگی» (cultural cleansing) یعنی هدف قرار دادن عمدی میراث فرهنگی به منظور پاکسازی هویتی و حافظه تاریخی و ریشه‌کنی هویت و از بین بردن ارجاعات فرهنگی یک ملت (McCafferty, 2023, p5) نیز وارد ادبیات بین‌المللی شده که می‌توان آن را بخشی از نسل‌کشی فرهنگی تلقی کرد. باتوجه به تعاریف فوق، آن‌گونه که در شکل ۱ آمده، می‌توان نسل‌کشی فرهنگی را مجموعه اقدامات هدفمند و سازمان‌یافته‌ای تعریف

شکل ۱: مؤلفه‌های نسل‌کشی فرهنگی

منبع: نویسنده

کرد که علاوه بر کشتار فیزیکی یک گروه خاص یا قوم، با هدف فرسایش، تضعیف و نابودی سیستماتیک هویتی آن‌ها در حوزه‌های مختلف فیزیکی، فرهنگی و تاریخی انجام می‌شود.

۳. مصادیق نسل‌کشی فرهنگی در فلسطین

مطابق با تعریف نسل‌کشی مذکور، مهم‌ترین مصادیق آن در تاریخ فلسطین به‌ویژه در جنگ اخیر نوار غزه به شرح زیر است.

۳-۱. نسل‌کشی فیزیکی

نسل‌کشی فیزیکی یا پاکسازی قومی، بارزترین وجه نسل‌کشی است که توسط رژیم صهیونیستی علیه فلسطینی‌ها از ۱۹۴۸ تا ۲۰۲۵ استمرار یافته و در خلال جنگ اخیر نوار غزه به سطح بی‌سابقه‌ای رسیده است؛ به‌گونه‌ای که بخش عمده شکایت آفریقای جنوبی از رژیم صهیونیستی در دیوان بین‌المللی دادگستری در دسامبر ۲۰۲۳ شامل کشتار فلسطینیان، ایجاد صدمات جدی جسمی و روحی، محروم کردن فلسطینیان از دسترسی به غذا و آب کافی بود. درحالی‌که نسل‌کشی فیزیکی با توجه به تجربه جنگ جهانی دوم، مطابق با قوانین بین‌المللی از جمله کنوانسیون منع و مجازات جرم نسل‌کشی سازمان ملل مصوب دسامبر ۱۹۴۸ اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی (اساسنامه رم) مصوب ۱۹۹۸ که به تأیید نمایندگان ۱۲۰ کشور از مجموع ۱۶۰ کشور شرکت‌کننده رسید و پس از تصویب ۶۰ کشور در اول ژوئیه ۲۰۰۲ لازم‌الاجرا شده است، ممنوع می‌باشد، رژیم صهیونیستی، نسل‌کشی فیزیکی را به یک راهبرد ثابت تبدیل کرده است.

این رژیم طی ۷۶ سال گذشته بیش از ۱۵۰ هزار نفر از فلسطینی‌ها را کشته است. آمار شهدای فلسطینی تا قبل از ۷ اکتبر عبارت است از: یوم النکبه (اشغال فلسطین در سال ۱۹۴۸): ۱۵ هزار؛ جنگ شش‌روزه ۱۹۶۷: ۱۵ تا ۲۵ هزار؛ انتفاضه اول (۱۹۸۷-۱۹۹۳): ۱۵۵۰ نفر؛ انتفاضه الاقصی (۲۰۰۰-۲۰۰۴): ۴۴۶۰ نفر؛ جنگ ۲۰۰۸-۲۰۰۹: ۱۴۳۰ نفر؛ جنگ ۲۰۱۲: ۱۸۰ نفر؛ جنگ ۲۰۱۴: ۲۳۰۰ نفر و جنگ سال ۲۰۲۱: ۲۵۰ (الجزیره نت: 7/1/2025).

حذف فیزیکی فلسطینی‌ها پس از ۷ اکتبر رقم بی‌سابقه است. عملیات رژیم صهیونیستی پس از طوفان الاقصی با غیرانسانی‌سازی فلسطینی‌ها به‌عنوان یکی از اجزای اصلی و بنیادین نسل‌کشی با این عبارت «یواو گالانت» وزیر دفاع رژیم صهیونیستی: «جنگ با حیوان‌های انسان‌نما» (Human animals) آغاز شد. این لحن دیونما و بشرزدا یک حرکت حساب‌شده که برای توجیه نابودی گسترده فلسطینی‌هاست که هیچ تمایزی نظامیان و غیرنظامیان نمی‌گذارد (Human Rights Council, March 24, 2024)، از مصادیق اصلی تحریک به نسل‌کشی است. رژیم صهیونیستی طی ۴۷۰ روز

جنگ یعنی از ۷ اکتبر تا اجرای آتش‌بس در ۱۹ ژانویه ۲۰۲۵، ۴۶ هزار و ۸۷۶ فلسطینی را به شهادت رساند. این تعداد با احتساب مفقودین به ۵۷ هزار و ۱۳۶ نفر رسید. ۱۱۰ هزار و ۶۴۲ نفر نیز مجروح شدند (palestinechronicle, 2025). براساس گزارش وزارت بهداشت غزه، تقریباً از هر ۱۰۰ ساکن نوار غزه، ۲ نفر کشته شده‌اند؛ تمامی اعضای ۱۴۱۰ خانواده به‌طور کامل به شهادت رسیده‌اند؛ تنها یک نفر از اعضای ۳۴۶۳ خانواده، باقی مانده‌اند؛ ۲۲۸۷ خانواده، بیشتر اعضای خود را از دست داده‌اند؛ ۷۱۶۰ خانواده چندین عضو خود را از دست داده‌اند و ۱۲۸۱ خانواده شاهد شهادت حداقل پنج عضو خود بوده‌اند. این آمار نشان‌دهنده نابودی عمدی اعضای یک گروه قومی است. درباره تلفات جنگ نوار غزه تخمین زده شده که آمار تلفات مستقیم و غیرمستقیم این جنگ بسیار بیشتر است، به‌گونه‌ای که وقتی اعلام شد، تا ۱۹ ژوئن ۲۰۲۴ آمار ۳۷ هزار و ۳۹۶ کشته بوده، تعداد واقعی حداقل ۱۸۶ هزار نفر خواهد بود؛ زیرا با استفاده از یک تخمین محافظه‌کارانه از چهار مرگ غیرمستقیم به‌ازای هر مرگ مستقیم می‌شود (Khatib and et al, 2024).

رژیم صهیونیستی در طول تاریخ اشغال فلسطین از تمامی سلاح‌های ممنوعه استفاده کرده است. در جنگ اخیر از انواع سلاح‌های ممنوعه و نامتناسب برای کشتار فلسطینی‌ها استفاده کرده است. طبق گزارش سرویس دفاع غیرنظامی در نوار غزه اجساد ۱۷۶۰ شهید به‌دلیل تسلیحات ممنوعه تبخیر شده و این سرویس قادر به ثبت مشخصات صاحبان اجساد در سوابق دولتی مربوطه نیست. در نتیجه برخی سلاح‌ها اجساد بسیاری از فلسطینی‌ها تکه‌تکه شده است، از این‌رو به آن «اشلاء» (ashla) می‌گویند که به معنی تکه‌تکه کردن گوشت است (Atallah, 2024, p141).

نسل‌کشی صرفاً به کشتن فلسطینی‌ها محدود نبوده، بلکه علیل‌سازی دائمی را نیز که نوعی مرگ تدریجی است نیز باید لحاظ کرد. براساس گزارش سازمان بهداشت جهانی حدود یک‌چهارم مجروحان غزه در طول جنگ رژیم صهیونیستی بیش از ۲۲ هزار و ۵۰۰ نفر جراحاتی دارند که نیاز به توان‌بخشی چندساله یا قطع عضو دارند. در مجموع بین ۱۳ هزار و ۴۵۵ تا ۱۷ هزار و ۵۵۰ نفر آسیب شدید اندام یا معلول شده‌اند (WHO, 2024). شواهد فراوانی وجود دارد که رژیم صهیونیستی در این جنگ، سیستماتیک کودکان فلسطینی را قصابی کرده و تعداد بی‌سابقه‌ای از کودکان قطع عضو شده‌اند؛ به گفته دکتر غسان ابوسطح، متخصص فلسطینی در جراحی پلاستیک و ترمیمی، «این بزرگ‌ترین گروه از قطع عضوهای اطفال در تاریخ است» (Atallah, 2024, p142).

گفتنی است نسل‌کشی رژیم صهیونیستی در نوار غزه با سلاح‌های آمریکایی و با حمایت قاطع نظامی دیپلماتیک آمریکا طی سال ۲۰۲۳-۲۰۲۵ انجام شده است. دولت بایدن از زمان آغاز جنگ در غزه حداقل ۱۴ هزار بمب ۲ هزارپوندی MK-84؛ ۶ هزار و ۵۰۰ بمب ۵۰۰ پوندی، ۳ هزار موشک هدایت دقیق

هوا به زمین هلفایر، هزار بمب سنگر شکن و ۲۶۰۰ بمب با حجم کوچک‌تر در اختیار رژیم صهیونیستی قرار داده است (Pamuk and Stone, 2024). این کمک‌ها در دوره ترامپ نیز تداوم یافت. علاوه بر آمریکا فرایند ارسال تجهیزات پیشرفته نظامی از انگلیس، آلمان و فرانسه نیز پس از ۷ اکتبر ۲۰۲۳ به رژیم صهیونیستی نیز قطع نشده است.

۲-۳. شهرکشی

از دیگر مصادیق بارز نسل‌کشی فرهنگی نابودی عمدی ساختمان‌ها و محل سکونت افراد است. در ادبیات جدید نسل‌کشی باتوجه به تجربیات عراق و سوریه و سپس لبنان و فلسطین، از مفاهیمی چون خشونت سیستماتیک علیه حق بر مسکن؛ نابودی منازل و ساختمان‌ها (Domicide: Destruction of housing) نابودی شهرها؛ شهرکشی (City killing؛ Urbicide) یا فلسطین‌زدایی (De-palestinization) اجتماعی‌کشی (Socio-cide)؛ هدف قرار دادن بافت اجتماعی و تخریب فضاهای عمومی (Spacio-cide) استفاده می‌شود (El-Atrash, 2009, pp 17-18). رژیم صهیونیستی در کنار کشتار فیزیکی فلسطینی‌ها محل سکونت آن‌ها را نیز نابود می‌کند. این راهبرد از بدو اشغال فلسطین به‌ویژه در سال ۱۹۴۸ در قالب طرح گیمل (GIMEL) آغاز شد که مکمل طرح C، کشتار رهبران فلسطین، برای نابودسازی زیرساخت‌های فلسطینی‌ها به‌منظور اخراج آن‌ها از محل سکونتشان بود. در خلال این طرح ۴۱۹ روستا (Abdullah, 2019, pp 76-77) و حدود نیمی از شهرهای فلسطین توسط نابود شد (Pappé, 2018, p35). تا قبل از جنگ اخیر، حدود ۱۰۰ هزار خانه فلسطینی‌ها و بیش از ۵۳۰ روستای فلسطینی را تخریب شده بود. اسرائیل رسماً این روند را یهودی‌سازی می‌نامد. این سیاست شکلی از مجازات جمعی است و از نظر حقوق بین‌الملل و حقوق بشر به‌عنوان جنایت جنگی و جنایت علیه بشریت محسوب می‌شود (Darcy, 2003) و نقض صریح ماده ۵۲ کنوانسیون ژنو است.

شهرکشی صرفاً نابودی فیزیکی زیرساخت شهرها، روستاها و منازل مسکونی نیست، بلکه نوعی هدف قرار دادن هویت افراد است. منزل برای مردم فلسطین مفهومی ویژه دارد و تخریب آن تشبیهی فوق‌العاده به شمار می‌رود. انعکاس آن در این ضرب‌المثل فلسطینی‌ها درک‌شدنی است: «وقتی یک فلسطینی می‌خواهد بدترین نفرین را در حق دیگری کند، می‌گوید: 'یخریب بیتک' (خانه‌ات خراب شود) (اسرائیلی‌ها با درک اهمیت منزل در روانشناسی اجتماعی فلسطینی‌ها در مبارزه با آن‌ها با قساوت تمام از این شیوه بهره‌برداری می‌کنند» (قاسمی، ۱۳۸۹، صص ۱۲۹ و ۱۳۰).

تخریب منازل فلسطینی‌ها در جریان انتفاضه، نوعی تشبیه فردی و خانوادگی علیه فردی بود که به رژیم صهیونیستی‌ها حمله می‌کرد، به این دلیل به آن تخریب تشبیهی (punitive demolitions) می‌گفتند؛ ولی

از سال ۲۰۰۶ به عنوان راهبردی برای بازدارندگی علیه گروه‌های مقاومت ذیل عنوان «دکترین ضاحیه» (Dahya doctrine) پیگیری شد. هدف این دکترین، تخریب حداکثری محل سکونت و زیرساخت‌های شهری گروه‌های مقاومت به منظور اعمال فشار مردم بر رهبران و هزینه‌مند کردن مقاومت بود. دکترین ضاحیه با استفاده وسیع از بمب‌های ۲ هزار پوندی در ضاحیه (حاشیه بیروت) توسط ژنرال گادی آیزنکوت (Gadi Eizenkot) مطرح شد که در اثر آن بیش از هزار لبنانی کشته و علاوه بر نابودی زیرساخت‌های شهری بیش از ۳۰ هزار واحد مسکونی تخریب شد (Sen, 2024). وی سال ۲۰۰۸ در تبیین این دکترین گفت: «آنچه در محله ضاحیه اتفاق افتاد، در هر جای دیگری ممکن است تکرار شود. ما نامتناسب عمل کرده و خسارت و ویرانی زیادی ایجاد می‌کنیم. از نظر ما همه روستاها و شهرها، پایگاه نظامی تلقی می‌شوند» (خالدی، ۱۴۰۳، ص ۲۱۸).

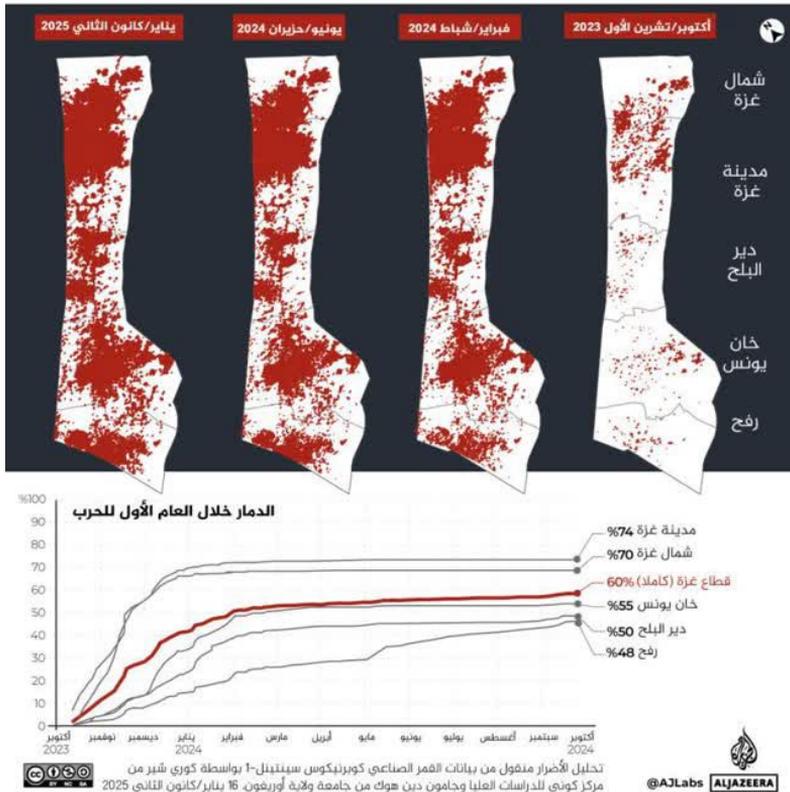
دکترین ضاحیه پس از جنگ ۲۰۰۶ با شدت بیشتری طی جنگ‌های بعدی در نوار غزه اجرا شد. فقط در جریان جنگ ۵۱ روزه در سال ۲۰۱۴ حدود ۱۸ هزار خانه فلسطینی تخریب شد (ICAH, 2016). نیروی هوایی رژیم صهیونیستی در جنگ ۲۰۱۴ تنها طی یک روز بیش از ۶ هزار حمله هوایی انجام داد. در اثر استفاده رژیم صهیونیستی از ۲۱ کیلوتن بمب و گلوله، در مجموع بیش از ۱۶ هزار ساختمان در این جنگ تخریب شد و ۴۰ هزار واحد دیگر آسیب دیدند و ۴۵۰ هزار نفر محل سکونت خود را ترک کردند (خالدی، ۱۴۰۳، صص ۲۱۶ تا ۲۱۸).

شهرکشی رژیم صهیونیستی در جنگ اخیر نوار غزه که آیزنکوت نیز یکی از اعضای کابینه جنگ تئانیا هو بود، از نخستین ساعات ۷ اکتبر شروع شد. چگونگی هدف قرار گرفتن تأسیسات شهری در نوار غزه از نظر میزان بمب‌ها و دامنه بمباران‌ها نشان‌دهنده برنامه‌ای از پیش طراحی شده بود که در نتیجه آن تقریباً تمامی تأسیسات شهری نوار غزه نابود شده است. دانیل هاگاری (Daniel Hagari) سخن‌گوی ارتش رژیم صهیونیستی با اعتراف به استفاده رژیم صهیونیستی از «هزاران تن مهمات» روی نوار غزه گفت: «درحالی‌که دقت را با دامنه آسیب متعادل می‌کنیم، درحال حاضر روی آنچه بیشترین آسیب را ایجاد می‌کند، تمرکز کرده‌ایم» (McKernan & Kierszenbaum, 2023). رژیم صهیونیستی در چند روز نخست جنگ بیش از ۲۵ هزار تن مواد منفجره را روی نوار غزه پرتاب کرد که معادل دو بمب هسته‌ای استفاده شده در هیروشیما بود. برخی برآوردها حاکی از آن است که رژیم صهیونیستی از ۷ اکتبر ۲۰۲۳ تا آگوست ۲۰۲۴ حدود ۸۵ هزار تن بمب و مواد منفجره در نوار غزه استفاده کرده (Al Mezan, 2024, p21) که این میزان طی ۱۵ ماه جنگ بالغ بر ۱۰۰ هزار تن شده و آمریکا بارها انبارهای مهمات رژیم صهیونیستی را که خالی شده بودند، پر می‌کرد. یکی از شاخص‌های مهم سنجش شهرکشی در نوار غزه، میزان آوار و وسعت تخریب است. براساس برآورد یک شرکت آمریکایی در اواسط جنگ، بازسازی نوار

غزه بیش از ۸۰ میلیارد دلار هزینه دارد و فقط آواربرداری ۵۰ میلیون تتری آن بیش از ۲ میلیارد و ۱۰۰ میلیون دلار هزینه دارد (الجزیره نت ۲۰۲۵/۱/۲۰). طبق آمار نهایی، رژیم صهیونیستی طی ۴۷۰ روز جنگ، ۶۰ درصد کل بناهای نوار غزه، ۹۲ درصد منازل (۴۳۶ هزار واحد مسکونی)، ۸۰ درصد تأسیسات و اماکن تجاری، ۶۸ درصد خیابان‌ها، ۶۵ درصد کل شبکه راه‌ها و جاده‌ها (تخریب کامل ۱۱۹۰ کیلومتر از جاده‌ها، آسیب متوسط ۴۱۵ کیلومتر و آسیب جزئی به ۱۴۴۰ کیلومتر) را تخریب کرده است (الجزیره نت ۲۰۲۵/۱/۲۲) (شکل ۲).

حجم الدمار بأرجاء غزة

يُظهر تحليل صور الأقمار الصناعية أن 3 أرباع إجمالي المباني في منطقة شمال غزة قد دمرت، وحتى جنوبها، الذي أعلنته إسرائيل منطقة آمنة، لم يسلم من الدمار.

شکل ۲: میزان تخریب زیرساخت‌ها در نوار غزه

منبع: الجزیره نت ۲۰۲۵/۱/۲۲

شهرکشی به نوار غزه محدود نمی‌شود، بلکه طی سال‌های گذشته در کرانه باختری به‌ویژه قدس شرقی نیز اعمال شده و پس از جنگ نوار غزه تشدید شده است براساس آمار سازمان ملل در ۱۲ ماه گذشته، رژیم صهیونیستی حداقل ۱۶۹۷ ساختمان فلسطینی، عمدتاً خانه‌ها را تخریب کرد و ۴ هزار و ۲۳۳ نفر را آواره کرد. به‌طور متوسط روزانه پنج سازه تخریب می‌شود. در طول ۱۵ سال گذشته، رژیم صهیونیستی حداقل ۱۱ هزار و ۵۰۰ ساختمان متعلق به فلسطینی‌ها را تخریب کرده که سه‌چهارم آن‌ها در منطقه C قرار دارند (Haddad and Ali, 2024). به‌طور کلی رژیم صهیونیستی‌ها طی این جنگ، تمام جنبه‌های شهرنشینی در غزه را ویران کردند و حتی برخی مناطق کرانه باختری مانند جنین را در روز روشن با بلدوزر زیرورو کردند.

۳-۳. محیط‌زیست کشی

وقتی ارتش آمریکا در جنگ ویتنام در سطح بسیار گسترده‌ای محیط‌زیست ویتنام را نابود کرد، آرتور گلستون (Arthur Galston) اصطلاح محیط‌زیست کشی یا بوم‌کشی (Ecocide: Destruction of environment) را مطرح کرد. با توجه به اهمیت محیط‌زیست در زندگی بشر، سال‌هاست که حفاظت از آن، مورد توجه حقوق بین‌الملل قرار گرفته است. برای نمونه می‌توان به کنوانسیون سازمان ملل متحد درباره ممنوعیت استفاده از تکنیک‌های تغییر محیط‌زیست در مخاصمات مسلحانه (مصوب ۱۹۷۶) و کنوانسیون سازمان ملل متحد درباره محیط‌زیست و توسعه (ریو) (مصوب ۱۹۹۲) اشاره کرد. در اساسنامه رم، معاهده مؤسس دادگاه کیفری بین‌المللی، نیز به‌عنوان یک جنایت تحت‌عنوان جنایات جنگی شناخته شده است. با توجه به تأثیرات مخرب سلاح‌ها بر محیط‌زیست برخی نهادهای غیردولتی نیز اخیراً کوشیده‌اند تخریب نظام‌یافته محیط‌زیست را جرم‌انگاری کنند.

نظامیان رژیم صهیونیستی نه تنها فلسطینی‌ها و شهرها و روستاهای محل سکونت آنان را نابود می‌کنند، بلکه زیست‌محیط آن‌ها به‌ویژه مزارع کشاورزی و باغات را که منبع اصلی درآمد آن‌هاست نیز در سطح بسیار گسترده نابود می‌کنند. درحقیقت این اقدامات یک راهبرد عمدی برای نابودی فلسطینی‌هاست و پس از ۷ اکتبر به‌گونه‌ای وسیع بوده که اصطلاح «نکبه زیست‌محیطی» (environmental Nakba) به کار برده می‌شود. لازم به ذکر است که نابودی زیست‌محیط فلسطینی‌ها از سال ۱۹۴۸ همواره تداوم داشته و مختص جنگ‌ها نبوده است. رژیم صهیونیستی در مناطق همجوار محل سکونت فلسطینی‌ها، رویش درختچه‌های بالای یک متر را ممنوع کرده؛ زیرا آن را محل اختفای مبارزان فلسطینی می‌داند. همچنین همواره با هواپیما، از علف‌کش‌های بسیار قوی برای نابودی مزارع فلسطینی‌ها استفاده می‌کند که از اصطلاح «جنگ علف‌کش‌ها» (herbicidal war) برای آن استفاده می‌شود.

محیطزیست فلسطین طی جنگ اخیر نوار غزه به شیوه‌های گوناگون نابود شده است. براساس گزارش مرکز ماهواره‌ای سازمان ملل^۱ از ۷ اکتبر ۲۰۲۳ تا آگوست ۲۰۲۴ زمین‌های کشاورزی به ترتیب در: شمال غزه ۷۶درصد، شهر غزه ۷۵درصد، دیرالبلح ۶۴، خان‌یونس ۶۱ و رفح ۵۷درصد از بین رفته است (UNOSAT, 2024) (باتوجه‌به اینکه موج حملات رژیم صهیونیستی پس از تاریخ مذکور بر مناطق جنوبی نوار غزه متمرکز شده بود، درصد مذکور بسیار افزایش یافته است). گزارش دیگری حاکی است که تا مارس ۲۰۲۴ بالغ بر ۲هزار مرکز کشاورزی در غزه ازجمله بیش از ۹۰درصد کل گلخانه‌ها در مناطق شمالی نوار غزه از بین رفته است (Architecture Forensic, 2024) (شکل ۳).

شکل ۳: تصاویر ماهواره‌ای مقایسه‌ی مزارع کشاورزی شمال غزه قبل و بعد از ۷ اکتبر

Source: Forensic Architecture, 2024

صدمات نابودی مزارع کشاورزی کوتاه‌مدت نبوده، بلکه بمباران شدید باعث سوختن خاک و غیرحاصلخیزی آن شده است. دمای انفجار ۲هزار درجه‌ی سانتی‌گراد باعث کشتن موجودات خاک، سوزاندن مواد آلی (از دست دادن کامل باروری) و نیز از بین رفتن خاک همچنین تبدیل آن یا به‌صورت گردوغبار در هوا شده و در نتیجه آن لایه‌ی سطحی خاک نیز از بین می‌رود. متراکم شدن خاک سطحی و از دست دادن نفوذپذیری آن به‌دلیل تردد ادوات سنگین و تخریب زمین‌ها با بلدوزر، موجب متراکم شدن سطح خاک و نفوذناپذیری آن نیز می‌شود. همچنین خاک نوار غزه در اثر فلزات سنگین و سمی (کرم، نیکل، مس و سرب) آلوده شده است (PENGON- FoE Palestine, 2024).

1 . the United Nations Satellite Centre (UNOSAT).

محیط‌زیست‌کشی صرفاً به نابودی و تخریب مزارع کشاورزی و باغات محدود نشده، بلکه «آب» به‌عنوان مهم‌ترین عامل کشاورزی و زیست‌فلسطینی‌ها را نیز هدف قرار داده است. رژیم صهیونیستی در این راستا ضمن کنترل سرچشمه‌ها و تغییر مسیر آب به مناطق اشغالی ۱۹۴۸ و ۱۹۶۷ آب‌های فلسطین را مسموم کرده است. یکی از اقدامات رژیم صهیونیستی در زمینه محیط‌زیست و نیز بهداشت، نابودی زیرساخت‌های مدیریت بخش زباله است. رژیم صهیونیستی با نابودی عمدی زیرساخت دفع فاضلاب، باعث پخش زباله‌های مایع در محل سکونت فلسطینی‌ها شده و زباله‌های خانگی، زباله‌های تولیدشده توسط تأسیسات و بیمارستان‌ها نیز محیط‌زیست غزه را نابود کرده است (Al Mezan, 2024, P13).

در اثر پمپاژ آب شور دریا برای نابودی تونل‌های گروه‌های مقاومت، علاوه‌بر نابودی و آلوده‌سازی فاضلاب‌ها، شوری آب، باعث از بین رفتن نهالستان‌های زیتون شده است. در اثر این اقدام، سطح شوری آب از ۱۸۰۰ میلی‌گرم در لیتر به ۴۰۰۰ میلی‌گرم رسیده که در نتیجه آن درختان زیتونی که تازه کاشته شده بودند، خشک شده است و برخی دیگر از سبزیجات حساس دیگر رشد نمی‌کنند (FoE PENGON- Palestine, 2024). تولید و انتشار دی‌اکسید کربن (CO2) در اثر انفجار مواد منفجره به‌شدت به محیط‌زیست غزه آسیب وارد کرده است. طبق یک گزارش مستند فقط در ۶۰ روز نخست جنگ، بیش از ۲۸۱ هزار تن دی‌اکسید کربن در نوار غزه پخش شده که بسیار بیشتر از انتشار سالانه آن در چندین کشور است (Al Mezan, 2024, p20).

۳-۴. مدرسه‌کشی

حق بر آموزش یا حق بر سواد به‌عنوان یک حق بشری از اهمیتی ویژه برخوردار است، زیرا هم یک حق بشری است و هم مدخل و پیش‌زمینه‌ای برای تحقق سایر حقوق است. این حق در اسناد فرادستی بین‌المللی مورد تأکید قرار گرفته است. ماده ۵۵ منشور ملل متحد، بند نخست ماده ۲۶ اعلامیه جهانی حقوق بشر، ماده ۱۳ میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، ماده ۱۸ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی، همچنین برنامه توسعه پایدار ۲۰۳۰ در سپتامبر ۲۰۱۵ همگی بر حق بر سواد تأکید می‌کنند.

در جریان حمله گسترده رژیم صهیونیستی به مدارس، وزارت آموزش و پرورش و سایر ساختمان‌ها و نهادهای مرتبط با آموزش در جنگ ۲۲ روزه (دسامبر ۲۰۰۸ - ژانویه ۲۰۰۹) کارما نابلسی (Karma Nabulsi) استاد فلسطینی دانشگاه آکسفورد اصطلاح «مدرسه‌کشی» (scholasticide) را ابداع کرد. چون نظام آموزشی، بازتولیدکننده مقاومت بوده و در برابر نسل‌کشی فرهنگی، محو هویت جمعی، تاریخ، سنت‌ها و اعتقادات و استعمار شهرک‌نشینان ستون مقاومت فلسطین از اشغال فلسطین محسوب می‌شده است (Santana, 2024)، به این دلیل هدف حملات مداوم رژیم صهیونیستی قرار گرفته است.

برای اصطلاح *scholasticide* می‌توان معادل‌هایی چون دانش‌کشی، مدرسه‌کشی، دانش‌آموزکشی، آموزش‌کشی و آموزگارکشی را به کار برد. School را باید فراتر از مدرسه ترجمه کرد و نظام آموزشی در همه سطوح را شامل می‌شود. از عناصر اصلی راهبرد مدرسه‌کشی می‌توان به نابودی عمدی و سیستماتیک آموزش موجود؛ اعمال خشونت شدید و بی‌حد و حصر علیه دانش‌آموزان و دانشجویان و معلمان و استادان؛ حمله و تخریب مؤسسات آموزشی؛ کشتار و ترور معلمان، استادان، دانش‌آموزان و دانشجویان؛ تبدیل معهود مراکز باقی‌مانده آموزشی به پادگان و بازداشتگاه و مراکز بازجویی رژیم صهیونیستی؛ ممانعت از تحصیل زندانیان فلسطینی از جمله کودکان؛ ارباب و تهدید و آزار و بازداشت استادان، معلمان و دانش‌آموزان و دانشجویان؛ تخریب یا غارت مواد و منابع آموزشی؛ با هدف ایجاد یأس و جلوگیری از شکل‌گیری دانش و هویت فلسطینی و سکونت‌ناپذیر کردن اراضی اشغالی از جمله غزه، پاکسازی غزه و اجبار مردم به کوچ، جلوگیری از شکل‌گیری نظم اجتماعی و نابود کردن روحیه آزادی‌خواهانه و مقاومت فلسطین در برابر اشغال و اشغالگری تعبیر کرد.

یکی از مصادیق اصلی شکایت آفریقای جنوبی از رژیم صهیونیستی، تخریب مکان‌های فرهنگی، مذهبی و آموزشی که به‌عنوان «بنیان‌های زندگی فلسطینی‌ها» است (Santana, 2024). حق آموزش یکی از اصول پذیرفته‌شده حقوق بین‌الملل است و بر دسترسی به این حق نه فقط در زمان صلح، بلکه در ایام جنگ تأکید شده است. براساس ماده ۲۶ اعلامیه جهانی حقوق بشر، آموزش و پرورش حق همگان است. کنوانسیون چهارم ژنو هم بر حمایت از غیرنظامیان تأکید کرده و بر ممنوعیت مجازات جمعی تصریح می‌کند؛ در چنین شرایطی، رژیم صهیونیستی همواره زیرساخت‌های آموزشی و دانش‌آموزان و دانشجویان و کادر آموزشی فلسطین را هدف قرار داده است. مانند سایر مصادیق نسل‌کشی فرهنگی، رژیم صهیونیستی پس از ۷ اکتبر سیستماتیک کل آموزش را در نوار غزه نابود کرده است. طبق گزارش شورای حقوق بشر تا ماه مارس ۲۰۲۴، ۱۱ هزار و ۶۰۰ دانش‌آموز و دانشجو، ۷۵۰ معلم و ۱۱۵ نفر از اساتید و پژوهشگران و تحلیلگران کشته شده‌اند. به‌علاوه ۱۳۰ مدرسه و دانشگاه به‌طور کامل تخریب شده و ۳۶۰ نهاد آموزشی نیز به‌گونه‌ای آسیب دیده‌اند که قابل استفاده نیستند. ۶۵۰ هزار دانش‌آموز و ۸۸ هزار دانشجو از ادامه تحصیل برای دو سال آموزشی محروم شدند و ۵۸ هزار نواآموز نیز از رفتن به مدرسه محروم شدند (Human Rights Council, 24 March 2024). تا ماه جولای ۲۰۲۴، ۱۸۸ مدرسه آنروا از مجموع ۲۸۸ مدرسه مستقیماً هدف قرار گرفته شدند. گزارش جدیدتری حاکی است که تا اول دسامبر ۲۰۲۴ حدود ۸۸ درصد از ساختمان‌های مدارس در نوار غزه (۴۹۶ از ۵۶۴) مستقیماً مورد اصابت قرار گرفته یا آسیب دیده‌اند. در این مدارس که دولتی، خصوصی یا تحت پوشش آنروا هستند، پیش از جنگ اخیر حدود ۵۴۳ هزار دانش‌آموز مشغول تحصیل بودند و بیش از ۲۰ هزار و ۳۲۰ معلم هم تدریس می‌کردند (OCHA, 2024).

(2024). رژیم صهیونیستی پس از ۷ اکتبر علاوه بر تخریب هدفمند همه دانشگاه‌های نوار غزه از جمله دانشگاه اسلامی غزه، کارزاری برای ترور هدفمند اساتید فلسطینی و نیز مهندسين به‌ویژه در حوزه نرم‌افزار و رایانه را نیز اجرا کرده است. بیش از ۵۰۰ عضو هیئت علمی کشته شدند.

باتوجه به اینکه بخش عمده آموزش فلسطینی توسط آنرا انجام می‌شود، نظامیان رژیم صهیونیستی مدارس تحت پوشش این کارگزاری تخصصی بین‌المللی را که علاوه بر آموزش، محل اسکان آوارگان فلسطین و منطقه امن تعریف شده بودند نیز هدف قرار داده است. به‌گونه‌ای که فقط در دو قتل‌عام در سحرگاه ۱۸ نوامبر ۲۰۲۳ حدود ۲۰۰ نفر در قتل‌عام مدرسه الفاخوره در اردوگاه جبلیه و ۵۰ نفر در قتل‌عام مدرسه تل‌الزعر در شمال نوار غزه به شهادت رسیدند (الجزیره نت ۱/۱۰/۲۰۲۴).

۳-۵. نابودی نظام درمانی و بهداشتی

نتیجه طبیعی هر جنگی مجروح شدن افراد بوده و همیشه آمار آن بسیار بیشتر از کشته‌شدگان است. وقتی اصول حقوق بشردوستانه در جنگ رعایت نشود و غیرنظامیان به‌ویژه با سلاح‌های ممنوعه هدف قرار داده شوند، نسبت مجروحان بیشتر می‌شود. در شرایط عادی و شرایط جنگی، حق بر سلامت و دسترسی افراد به امکانات بهداشتی و درمانی به‌عنوان حقوق بشری نسل دوم مورد تأکید ویژه قرار گرفته است. اعلامیه جهانی حقوق بشر (ماده ۲۵) و نیز میثاق حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (مصوب ۱۹۶۶) و مجموعه حقوق بشردوستانه کوشیده‌اند از این حق حیاتی بشر حفاظت کنند.

رژیم صهیونیستی در تداوم سیاست نسل‌کشی در فلسطین پس از ۷ اکتبر علاوه بر هدف قرار دادن غیرنظامیان و مجروح کردن بیش از ۱۱۰ هزار نفر، نظام درمانی و بهداشتی در نوار غزه را سیستماتیک هدف قرار داده است. یکی از وجوه بارز جنگ اخیر غزه محاصره بیمارستان‌ها، قطع سوخت و دارو، حملات مستقیم و اشغال و تخریب بیمارستان‌ها بوده است. شاید در تاریخ جنگ‌ها در دنیا، چنین حملات سیستماتیکی به بیمارستان‌ها بی‌نظیر باشد.

دفتر کمیسیاریای عالی حقوق بشر سازمان ملل، مشروح اقدامات رژیم صهیونیستی از ۷ اکتبر ۲۰۲۳ تا ۳ ژوئن ۲۰۲۴ به نظام درمانی نوار غزه تهیه کرده که براساس آن ۱۳۷ حمله به ۲۷ بیمارستان و ۱۲ مرکز درمانی نوار غزه انجام شده که در نتیجه آن ۵۰۰ نفر از پزشکان و پرستاران و سایر کادر درمان کشته شده‌اند. حملات سیستماتیک ارتش رژیم صهیونیستی از همان روزهای نخست جنگ به بهانه اینکه این مراکز محل وردی تونل‌ها یا مکان استقرار نیروهای مبارز فلسطینی است، به شیوه‌های زیر آغاز شد:

الف) حملات هوایی و گلوله‌باران بیمارستان‌ها یا مناطق مجاور بیمارستان‌ها از که اغلب منجر به آسیب

جدی به اماکن و تجهیزات بیمارستان‌ها؛

ب) محاصره بیمارستان‌ها با حضور گسترده نظامیان رژیم صهیونیستی که به جلوگیری از دسترسی

فلسطینیان به بیمارستان و مسدود کردن تجهیزات پزشکی منجر شد؛

ج) حمله به بیمارستان با کمک ماشین‌آلات سنگین از جمله تانک و بولدوزر؛

د) بازداشت کارکنان پزشکی، بیماران و همراهان آن‌ها و همچنین پناهجویانی که در بیمارستان‌ها و مراکز

درمانی پناه گرفته بودند؛

ه) مجبور کردن بیماران بستری شده، پناهجویان و کادر درمان به ترک بیمارستان؛

و) خروج نیروها از بیمارستان و آسیب جدی به سازه‌ها، ساختمان‌ها و تجهیزات داخلی و در نتیجه خارج

کردن آن‌ها از فعالیت (OHCHR, 2024, p5).

رژیم صهیونیستی طی ۱۵ ماه جنگ غزه ۳۴ بیمارستان از ۳۸ بیمارستان شامل بیمارستان‌های دولتی

و خصوصی را ویران کرد و تنها ۴ بیمارستان با وجود آسیب دیدگی با ظرفیت محدود و با کمبود شدید دارو

و تجهیزات پزشکی کار می‌کنند. همچنین ۸۰ مرکز بهداشتی و ۱۶۲ مؤسسه پزشکی دیگر نیز ویران شدند.

آمبولانس‌ها نیز در امان نماندند و ۱۳۶ دستگاه آمبولانس هدف قرار گرفتند. همچنین رژیم صهیونیستی از

ورود تیم‌های پزشکی بین‌المللی برای کمک به مجروحین متعدد این جنگ خودداری کرد (الجزیره نت

۲۱/۱/۲۰۲۵).

حملات رژیم صهیونیستی به بیمارستان شفا در ۱۶ نوامبر ۲۰۲۳ به مدت ۱۰ روز آغاز شد و سپس سایر

بیمارستان‌ها مانند اندونزی، العوده، کمال عدوان در شمال نوار غزه تا بیمارستان ناصر در رفح در جنوب

نوار غزه تداوم یافت. اوج فاجعه نسل‌کشی در بیمارستان‌ها حمله هوایی بود که ۱۷ اکتبر ۲۰۲۳ به

بیمارستان العوده (المعمدانی) انجام شد که در اثر آن ۵۰۰ نفر کشته شدند و جو بایدن رئیس‌جمهور آمریکا

که به تل‌آویو سفر کرده بود، ادعای مقامات رژیم صهیونیستی را تکرار کرد که این حمله توسط گروه‌های

انجام شده است.

پس از آنکه موج اول هجوم رژیم صهیونیستی تا جنوب نوار غزه انجام شد، مجدداً محاصره شمال نوار

غزه تشدید شد و در این مرحله نیز به بیمارستان‌ها حمله شد و کادر آن‌ها مانند اسرای جنگی بازداشت و

بدون لباس ساعت‌ها در سرمای سرد ماندند. اقدامات رژیم صهیونیستی در نابودی زیرساخت‌های درمانی

موجب قطع ورود داور و تجهیزات ضروری مانند اکسیژن شد که در نتیجه آن ده‌ها هزار مجروحی که نیاز

به درمان فوری داشتند، از وسایل اولیه درمان محروم شدند و حتی برخی جراحی‌ها بدون تجهیزات اولیه

انجام شد. بیمارانی که نیازمند اعزام به خارج از نوار غزه بودند نیز در میان چادرهای فاقد امکانات اولیه

بهداشتی سرگردان بودند. چنین محیط غیربهداشتی موجب شد، برخی بیماری‌ها مانند فلج اطفال مجدداً

سرایت کنند. به گفته وزارت بهداشت فلسطین تا پایان ژوئن ۲۰۲۴ بیش از ۵۰۰ پزشک متخصص از ۷ اکتبر در غزه کشته شده و صدها کادر درمان نوار غزه شده و سه نفر از آن‌ها نیز اعدام شدند (الجزیره نت ۲۰۲۵/۱/۲۱).

۳-۶. نابودی میراث تاریخی، فرهنگی و مذهبی

در قسمت‌های قبلی مصادیق نسل‌کشی فرهنگی در حوزه‌هایی که بیشتر عینی بودند، بررسی شد. اینک بر اقدامات رژیم صهیونیستی برای نابودی میراث تاریخی، فرهنگی و مذهبی فلسطینی‌ها که بیشتر در نسل‌کشی فرهنگی به معنی خاص آن می‌گنجد، تمرکز می‌شود. مجموعه اقدامات رژیم صهیونیستی علیه بنیان‌های هویتی فلسطینی‌ها را «فرهنگ‌کشی» (Culturecide) می‌نامند که از مصادیق مهم نسل‌کشی فرهنگی است. فرهنگ‌کشی عبارت است از تخریب یک فرهنگ به‌ویژه فرهنگی منحصر به یک گروه قومی، سیاسی، مذهبی یا اجتماعی خاص است. چنین اقداماتی از زمان پیدایش حقوق بین‌الملل مدرن در سال ۱۸۶۳ مورد توجه قرار گرفته و کنوانسیون‌های مختلفی مانند ۱۸۹۹ و ۱۹۰۷ پیش‌تر تدوین شده بود. براساس کنوانسیون ۱۹۵۴ و پروتکل الحاقی آن در سال ۱۹۹۹ به‌عنوان جامع‌ترین کنوانسیون، میراث فرهنگی بشر شامل اموال منقول و غیرمنقول که برای فرهنگ ملل دارای اهمیت است، آثار معماری، تاریخی، مذهبی و غیرمذهبی، باستانی، ساختمان‌های بارزش فرهنگی و تاریخی و هنری، آثار هنری مانند کتب خطی و اشیا بارزش هنری تاریخی و باستان‌شناسی باید از گزند صدمات به‌ویژه در منازعات مسلحانه مصون بمانند (خسروی و سلطان قیس، ۱۳۹۶، ص ۱۷۳).

رژیم صهیونیستی همه مصادیق فوق را نقض کرده است. فرایند فرهنگ‌کشی یهودیان در فلسطین با تغییر نام‌ها در دهه ۱۹۲۰ با ایجاد کمیته‌ای توسط صندوق ملی یهود، برای اسلام‌زدایی و عربی‌زدایی و جایگزینی نام‌های عبری آغاز شد (Abdullah, 2019, pp 77-78). دولت رژیم صهیونیستی با ایجاد کمیته نامگذاری در سال ۱۹۴۹ پروژه نامگذاری را تشدید کرد. بن‌گوریون، اولین نخست‌وزیر رژیم صهیونیستی، به صراحت اعلام کرد: «ما به دلایل دولتی موظفیم نام‌های عبری را حذف کنیم. همان‌طور که ما مالکیت سیاسی اعراب بر سرزمین را به رسمیت نمی‌شناسیم، مالکیت معنوی و نام آن‌ها را نیز به رسمیت نمی‌شناسیم» (Mahmutović, 2024). متعاقب آن بسیاری از اسامی تغییر کردند و نسل‌کشی فرهنگی رژیم صهیونیستی با تلاش سیستماتیک برای تسلط بر زبان که از مؤلفه‌های بنیادین هویتی است، تشدید شد.

فرایند فرهنگ‌کشی رژیم صهیونیستی پس از ۷ اکتبر ۲۰۲۳ به‌گونه‌ای وسیع بوده که تمامی وجوه فرهنگی و تاریخی فلسطینی‌ها را در بر گرفته است. ارتش رژیم صهیونیستی طی جنگ اخیر، در برنامه‌ای

از پیش تعیین شده، برای محو هویت ملی و محو حافظهٔ جمعی آن‌ها، کوشیده هرآنچه به تاریخ آن‌ها، فلسطین، و بلکه به تاریخ بشر مربوط است، محو کند. در این راستا مساجد، کلیساها، ساختمان‌های تاریخی، موزه‌ها و مؤسسات فرهنگی، بایگانی‌ها، سالن‌های تئاتر، مؤسسات انتشاراتی، کتابخانه‌های عمومی، کتابفروشی‌ها، دانشگاه‌ها، مدرسه‌ها و مرکزهای هنری را تخریب کرده و همچنین حاملان انتقال فرهنگ و حافظان آن مانند نویسندگان، هنرمندان و مورخان را هدفمند کشته است.

مساجد در صدر میراث فرهنگی مذهبی فلسطینی‌ها قرار دارند که آن‌ها نیز مستقیماً هدف حملات هوایی و زمینی رژیم صهیونیستی قرار رفتند. وزارت اوقاف فلسطین اعلام کرد اشغالگران رژیم صهیونیستی ۸۱۵ مسجد را به‌طور کامل ویران کردند و به ۱۵۱ مسجد دیگر آسیب جزئی وارد کردند (Wafa, 2025) و به این صورت حدود ۸۰ درصد مساجد نوار غزه را نابود کرد. برخی از این مساجد مانند العمری بیش از ۱۳ قرن سابقه داشت و جزو میراث بشری محسوب می‌شد. مسجد سیدالهاشم نیز از دیگر مساجد معروفی بود که در جریان جنگ اخیر تخریب شد. غیر از مساجد، کلیسای بیزانسی مربوط به ۱۵۰۰ سال پیش و دوران امپراطور تئودوسیوس دوم و نیز کلیسای سنت پورفیریوس مربوط به قرن چهارم میلادی که از نظر قدمت سومین کلیسای جهان با تزییناتی چشم‌نواز و خیره‌کننده است نیز تخریب شدند.

از بارزترین وجوه فرهنگ‌کشی در جنگ اخیر نوار غزه، نابودی هدفمند همهٔ موزه‌های تاریخی بود؛ به‌گونه‌ای که فقط در طول سه ماه نخست جنگ، موزه‌های مهم شهرهای رفح، خان‌یونس و دیر البلیح از جمله موزه‌های: القاره، العقاد، کاخ پاشا، بادیه، ابراهیم ابو شعر، المتحف، شاهوان و حتی بخش‌های کوچک تحت‌عنوان موزه در داخل کاخ‌های قدیمی و ساختمان‌های قدیمی تخریب شدند و رژیم صهیونیستی حتی در این راستا به موزه‌های پوشاک و اقلام گلدوزی‌شده نیز حمله کرد (palestinemission.ie, 2024, pp 61-63). خانهٔ تاریخی احمد السقا مربوط به قرن ۱۷؛ دانشگاه و موزه ملی الاسراء که شامل حدود ۳۵۰۰ شیء کمیاب مربوط ۴۰۰۰ سال قبل از میلاد؛ کتابخانهٔ مسجد العمری حاوی هزاران نسخهٔ خطی و چاپی؛ مجموعهٔ تاریخی دیرالبلیح، جایی که بقایای یک گورستان فلسطینی (مرتبط به دورهٔ برنز اواخر ۱۵۵۰-۱۲۰۰ ق.م) از جمله تابوت‌های گلی معروف انسان‌شناسی و مجموعهٔ باستان‌شناسی بلاخیه که به‌عنوان بندر Anthedon، بندر دریایی باستانی غزه مربوط به سال‌های ۸۰۰ قبل از میلاد تا ۱۱۰۰ میلادی شناخته شده، تخریب شده است. این مکان یکی از سه مکان غزه در فهرست موقت میراث جهانی یونسکو است. همچنین این نگرانی وجود دارد که آثار باستانی غارت‌شده یا به‌صورت غیرقانونی به رژیم صهیونیستی منتقل شده باشد (Hawari: 2024). ارتش رژیم صهیونیستی، ۱۹ قبرستان را به‌طور کامل تخریب کرده و قبرهای آن‌ها نیز هتک حرمت کرده و بقایای اجساد را بیرون آورده است.

نظامیان رژیم صهیونیستی پس از ۷ اکتبر آثار تاریخی مانند حمام السمره؛ قیصریه یا بازار قدیمی الزاویه، مدرسه کمالیه و خانه‌ها و موزه‌های شخصی، کتابخانه‌های شخصی، (تل) تپه‌های مهم تاریخی مانند تل‌الرفح و تل‌السکان، تل‌رقایش، تل‌العجل، تل‌المنطار، تل‌ال‌آجول (Tal al-Ajoul)، قلعه بارقوق (Barquq Castle) را نیز نابود کردند (palestinemission.ie, 2024, pp 70-71). حتی نظامیان رژیم صهیونیستی به منظور نابودی هویت فلسطینی‌ها، طی حمله به اردوگاه جنین در ۳۰ اکتبر ۲۰۲۳ نماد ورودی آن را که مربوط به یوم‌النبکه بود، کاملاً تخریب کردند (Al-Haq, 2024, p3). برخی نهادهای فلسطینی مانند الحق که طی سال‌های گذشته برای حفظ هویت و میراث تاریخی فلسطین با تصویربرداری از اشیاء و نیز اماکن تاریخی آنجا را مستند کرده بودند، از رژیم صهیونیستی به دلیل اقداماتش در زمینه نابودی هدفمند این میراث تاریخی و بشری به سازمان‌های بین‌المللی شکایت کرده‌اند.

نتیجه‌گیری

تحلیل مطالب گردآوری‌شده فرضیه این مقاله را تأیید می‌کند. آنچه طی ۱۵ ماه مورد مطالعه پس از ۷ اکتبر ۲۰۲۳ در نوار غزه و سپس در کرانه باختری رخ داده، صرفاً یک اقدام منفصل و واکنشی به عملیات طوفان الاقصی که توسط گروه‌های مقاومت فلسطین انجام شد، نیست؛ بلکه در تداوم فرایند نابودسازی هویت فلسطین به‌عنوان بخشی از تمدن اسلامی است. انهدام سیستماتیک تمامی مؤلفه‌های فرهنگی تمدنی فلسطین، نشان‌دهنده یک برنامه از قبل طراحی‌شده است. درحالی‌که بخش عمده توجه پژوهشگران به نسل‌کشی فیزیکی فلسطینی‌ها متمرکز آن‌هاست؛ مقامات سیاسی دولت رژیم صهیونیستی به‌ویژه راست‌گرایان افراطی و به‌تبع شهرک‌نشینان افراطی و نظامیان این رژیم، تمام تلاش خود را علاوه بر نابودی جمعیت فلسطینی، به نابودسازی تمامی عناصر هویتی، تاریخی، فرهنگی و زیست‌بوم فلسطین معطوف کرده‌اند. در این جنگ بیش از ۱۶۰ هزار فلسطینی کشته و مجروح شده‌اند، باتوجه به تاریخ مقاومت در سرزمین فلسطین، عنصر جمعیتی جبران و بازتولید خواهد شد و نسل‌کشی، یک روند مستمر در تجربه تاریخی فلسطینی‌هاست که همواره با نرخ رشد بالای جمعیتی و تداوم اندیشه مقاومت هضم می‌شود؛ آنچه در جنگ اخیر برجسته‌تر بود، نابودی بخش عمده میراث فرهنگی تاریخی فلسطینی‌هاست که امکان بازتولید و احیای آن وجود ندارد. هزاران مسجد، ابنیه تاریخی، کتابخانه و نمادهای طبیعی مانند تپه‌ها، سیستماتیک از بین رفته‌اند. در این جنگ، فعالیت بلدوزرهای رژیم صهیونیستی کمتر از هواپیماها و تانک‌های این رژیم نبود. محیط‌زیست فلسطینی‌ها شامل تأسیسات و امکانات شهری و نیز محیط‌زیست طبیعی و زمین‌های کشاورزی به‌عنوان مهم‌ترین منبع معیشت و فراتر آن زندگی مردم، در حد فاجعه‌باری از بین رفته است. نابودی محیط‌زیست با هدف گرسنگی دادن مستمر برای ترک محل سکونت، از مصادیق

بارز نسل‌کشی فرهنگی است که رژیم صهیونیستی آن را مرتکب شده است. یکی از مصادیق برجسته نسل‌کشی در نوار غزه تخریب مدارس و دانشگاه‌ها و کشتار دانش‌آموزان، معلمان، دانشجویان و استادان است. فلسطینی‌ها دو سال از تحصیل رسمی محروم شده‌اند که نقض صریح حق بر سواد است. به‌علاوه در این جنگ، بیمارستان، پزشکان و کادر درمان و حتی امدادگران بین‌المللی بیش از سایر بخش‌ها هدف حمله قرار گرفته‌اند. به این دلیل است که پژوهشگران، مجموعه‌ای از مفاهیم مانند شهرکشی، فرهنگ‌کشی، محیط زیست‌کشی و دانش‌کشی را به دایره مصادیق نسل‌کشی کلاسیک افزوده‌اند که همگی آن‌ها در این مقاله ذیل عنوان نسل‌کشی فرهنگی مفهوم‌سازی شده است. این اقدامات آثار بلندمدتی در فلسطین خواهند داشت.

همان‌گونه که در بخش‌های مختلف متن مقاله ذکر شده، تمامی مصادیق نسل‌کشی فرهنگی رژیم صهیونیستی نقض صریح موازین بین‌المللی، حقوق بین‌الملل، حقوق بشر و ستانه و قواعد آمره بین‌المللی است. پس از ۷ اکتبر ۲۰۲۳ به‌رغم آنکه برخی نهادهای بین‌المللی که نماینده افکار عمومی جهانی هستند (مانند مجمع عمومی سازمان ملل) و نیز کارگزاری‌های تخصصی سازمان ملل با تهیه ده‌ها گزارش مستند درباره نسل‌کشی فرهنگی در خلال جنگ نوار غزه، هیچ اقدام بازدارنده‌ای توسط شورای امنیت علیه این رژیم انجام نشد؛ زیرا آمریکا قطعنامه‌هایی را که علیه رژیم صهیونیستی بود، چندین بار وتو کرد. کشورهای غربی نیز در عمل سیاست نسل‌کشی فرهنگی این رژیم را تأیید کرده و با استمرار ارسال سلاح و ایجاد پوشش دیپلماتیک، نسل‌کشی فلسطین‌ها به‌عنوان بخشی از تمدن اسلامی را تسریع و تعمیق کردند.

باتوجه به حمایت نظامی و سپر دفاعی جهان غرب، ارسال سلاح‌های بسیار پیشرفته و مخرب توسط آمریکا و سایر کشورها، لشکرکشی ذیل عنوان اتخاذ تدابیر برای جلوگیری از تصاعد جنگ در منطقه و نیز ایجاد سپر دیپلماتیک برای ممانعت از اقدام جامعه بین‌المللی به‌ویژه سازمان ملل در اجبار رژیم صهیونیستی به آتش‌بس، ممانعت از دستگیری سران رژیم صهیونیستی به دلیل ارتکاب جنایات جنگی توسط دادگاه بین‌المللی و نقض صریح قوانین و موازین بین‌المللی نمی‌توان تحولات جنگ غزه را ذیل عنوان اقدام رژیم صهیونیستی به‌تتهایی تحلیل کرد؛ بلکه این رژیم را باید بخشی از تمدن غرب تلقی کرد که با رویکرد تمدنی به دنبال نابودی هویت و تمدن اسلامی در منطقه تاریخی و راهبردی فلسطین است.

تشکر و قدردانی

از دانشجویان و استادان رشته علوم سیاسی دانشگاه آیت‌الله بروجردی که دیدگاه‌های خود درباره پیش‌نویس این مقاله را با نویسنده در میان گذاشتند، قدردانی می‌شود.

تعارض منافع

در نگارش این پژوهش، همه اصول اخلاق پژوهش و نشر رعایت شده و متن مقاله صرفاً برای فصلنامه مطالعات بنیادین تمدن نوین اسلامی ارسال شده است.

منابع

- قرآن کریم
- الجزیره نت (۲۲/۱/۲۰۲۵)، بالأرقام. خسائر غزة في أطول حروبها. <https://B2n.ir/dt5435>
- الجزیره نت (۲۱/۱/۲۰۲۵). بعد ۱۵ شهرا من الإبادة الإسرائيلية. كيف يبدو قطاع الصحة بغزة؟ <https://B2n.ir/ht8736>
- المكتب الإعلامي الحكومي (۲۰۲۵)؛ بيان صحفى رقم (۸۱۷)، المكتب الإعلامي الحكومي ينشر تحديثاً لأهم إحصائيات حرب الإبادة الجماعية التي يشنها الاحتلال "الإسرائيلي" على قطاع غزة لليوم ۵۸۰ - من السبت ۷ أكتوبر ۲۰۲۳ حتى الخميس ۸ مايو ۲۰۲۵. <https://gazahcsector.palestine-studies.org/ar/node/4940>
- بوش، جورج (۱۳۸۰). اسناد: متن سخنرانی جورج بوش در ۲۰ سپتامبر ۲۰۰۱ در مقابل کنگره آمریکا. *مطالعات خاورمیانه*، ش ۲۸، ۱۸۱-۱۸۸. <https://ensani.ir/file/download/article/20101227111119-430.pdf>
- چیت فروش، سجاد، نصرتیان، رئوف (۱۴۰۳). تنازع تمدنی غرب و اسلام؛ تأملی بر نقش گفتمان اسلامی در فرجام این تنازع. *فصلنامه مطالعات بنیادین تمدن نوین اسلامی*، (۱)۷، ۱۹۷-۲۲۲. <https://doi.org/10.22070/nic.2024.18258.1265>
- خالدی، رشید (۱۴۰۳). *جنگ صدساله با فلسطین*. ترجمه اشکان بحرانی. لندن: نوگام.
- خسروی، حسن، سلطان قیس، فرید (۱۳۹۶). حمایت از اموال فرهنگی و تاریخی در حقوق بین الملل با نگاهی بر اقدام دیوان بین المللی کیفری در قضیه کشور مالی. *مطالعات میان فرهنگی*، (۳۳)۱۲، ۱۶۵-۱۹۰. <https://sanad.iau.ir/Journal/icsq/Article/1097867>

- شعبان، ایوب محمد (۲۰۲۴). دعم غریبی غیر محدود لنتنباھو. هل نعیس عصر حروب صلیبیه جدید؟ الجزيرة نت.
<https://www.aljazeera.net/politics/2024/6/27/%D8%A7%D8%B3%D8%AA%D8%AF%D8%B9%D9%89-%D9%86%D8%AA%D9%86%D9%8A%D8%A7%D9%87%D9%88-%D8%A8%D8%B9%D8%B6-%D8%B7%D9%82%D9%88%D8%B3%D9%87%D8%A7->
- لزگی، علی تقی، غیائی فتح آبادی، هادی (۱۴۰۲). ابعاد تمدنی مقاومت اسلامی جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه مطالعات بنیادین تمدن نوین اسلامی، ۶ (۲)، ۳۱۴-۲۸۵.
<https://doi.org/10.22070/nic.2024.17671.1235>
- ندوی، ابوالحسن علی (۱۳۸۳). سلطان صلاح الدین ایوبی، فاتح قدس. ترجمه عبدالقدوس دهقان. بیجا: نشر احسان.

References

- Holy Quran
- Abdullah, D. (2019). *A Century of Cultural Genocide in Palestine, in Cultural Genocide*, Routledge Publishing.
- Al Mezan Center for Human Rights. (2024). Ecocide: Israel's deliberate and systematic environmental destruction in Gaza. Retrieved from: <https://www.mezan.org/en/post/46553/ecocide-israel%E2%80%99s-deliberate-and-systematic-environmental-destruction-in-gaza>
- Al-Haq. (2024). Joint Written Statement, Human Rights Council, Fifty-fifth Session February–5 April 2024. https://www.alhaq.org/cached_uploads/download/2024/02/24/cultural-genocide-israel-s-attacks-on-palestinian-heritage-memory-and-identity-1708765808.pdf.
- Al Jazeera. (2025, January 20). Rescuers find dozens of bodies in Gaza rubble amid Israel-Hamas ceasefire. <https://www.aljazeera.com/news/2025/1/20/rescuers-find-dozens-of-bodies-in-gaza-rubble-amid-israel-hamas-ceasefire>

- Atallah, D., & Awartani, H. (2024). Embodying Homeland: Palestinian Grief and the Perseverance of Beauty in a Time of Genocide, *Journal of Palestine Studies*, 53(1), 137-145. <https://doi.org/10.1080/0377919X.2024.2344419>
- Ben Jaafar, S. (2024). Scholasticide must not be normalized.
- Al Jazeera: <https://www.aljazeera.com/opinions/2024/9/6/scholasticide-must-not-be-normalised>
- Bilsky, L., & Klagsbrun, R. (2018). The Return of Cultural Genocide, *European Journal of International Law*, 29(2), 373–396. <https://doi.org/10.1093/ejil/chy025>
- Bush, G. (2001). Documents: The text of George Bush's speech on September 20, 2001 in front of the US Congress, *Middle East Studies*, No. 28, 181-188 [In Persian].
- Chitforoush, S., & Nosratian, R. (2024). Western-Islamic Civilizational Conflict; Reflection on the Role of Islamic Discourse in the Outcome of this Conflict. *Scientific Journal of New Islamic Civilization Fundamental Studies*, 7(1), 197-222. <https://doi.org/10.22070/nic.2024.18258.1265> [In Persian].
- Davidson, L. (2012). *Cultural Genocide*, London: Rutgers University Press. Education Project. https://genocideducation.org/wp-content/uploads/2016/03/ten_stages_of_genocide.pdf
- El-Atrash, A. (2009). The Master's Degree in Urban Planning and Landscape Architecture from the Faculty of Engineering at Birzeit University, Palestine.
- Forensic Architecture. (2024). Humanitarian violence: Israel's abuse of preventative measures in its 2023–2024 genocidal military campaign in the occupied Gaza Strip. Retrieved from: https://content.forensic-architecture.org/wp-content/uploads/2024/03/Humanitarian-Violence_Report_FA.pdf
- Haddad, M., & Ali, M. (2024). Ten maps to understand the occupied West Bank. <https://www.aljazeera.com/news/2024/9/16/ten-maps-to-understand-the-occupied-west-bank>

- Hawari, M. (2024, February 28). Israel destroys Palestinian cultural heritage sites in Gaza. Institute for Palestine Studies. Retrieved from Institute for Palestine Studies <https://www.palestine-studies.org/en/node/1655264>
- ICAHD. (2016). Summary of Israeli violations on demolitions and displacements. <https://icahd.org/2016/03/05>
- JNC. (2023). Netanyahu calls civilized world to arms against ‘forces of barbarism’. <https://www.jns.org/netanyahu-calls-civilized-world-to-arms-against-forces-of-barbarism/>
- Khalidi, R. (2023). *Hundred Years' War on Palestine*, Translated by Ashkan Bahrani, London: Nowgam Publishing [In Persian].
- khosravi, H., & Soltangheys, F. (2017). Protection of Cultural and Historical Properties in International law with Review to ICC's Action in Mali's Case Subject Areas: *Intercultural Studies Quarterly*, 12(33), 165-190. <https://sanad.iau.ir/Journal/icsq/Article/1097867> [In Persian].
- Lemkin, R. (2008). Axis Rule in Occupied Europe, The Lawbook Exchange.
- Lezgi, A., & Ghiyasi Fathabadi, H. (2023). Civilizational dimensions of the Islamic resistance of the Islamic Republic of Iran. *Scientific Journal of New Islamic Civilization Fundamental Studies*, 6(2), 285-314. <https://doi.org/10.22070/nic.2024.17671.1235> [In Persian].
- McCafferty, J. D. (2023), UNESCO, Cultural Heritage and Conflict in Yemen, Syria and Iraq. Nature Switzerland: Springer.
- McKernan, B., & Kierszenbaum, Q. (2023). ‘We’re focused on maximum damage’: ground offensive into Gaza seems imminent. <https://www.theguardian.com/world/2023/oct/10/right-now-it-is-one-day-at-a-time-life-on-israels-frontline-with-gaza>
- Nadwi, A. A. (2013). Sultan Saladin Ayyubi, Conqueror of Jerusalem, translated by Abdul Quddus Dehqan, n.p.: Ehsan Publishing House [In Persian].
- OCHA. (2024), Humanitarian Situation Update #247 | Gaza Strip [EN/AR] (<https://www.unocha.org/publications/report/occupied-palestinian-territory/humanitarian-situation-update-247-gaza-strip-enar>).

- Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. (2024). Thematic report: Attacks on hospitals during the escalation of hostilities in Gaza (7 October 2023–30 June 2024). United Nations. Retrieved from: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/opt/20241231-attacks-hospitals-gaza-en.pdf>
- Palestinechronicle. (2025). LIVE BLOG: Gaza Ceasefire Begins – Day 470. <https://www.palestinechronicle.com/live-blog-israel-to-release-737-palestinian-prisoners-missiles-from-yemen-gaza-day-470>
- Palestine Mission in Ireland. (2024). The third preliminary report on the cultural sector's damages: The war on the Gaza Strip October 7, 2023–January 7, 2024. Retrieved from: <https://palestinemission.ie/wp-content/uploads/2024/01/The-Third-Preliminary-Report-on-the-cultural-Sectors-Damage-Gaza.pdf>
- Pamuk, H., & Stone, M. (2024). Exclusive: US has sent Israel thousands of 2,000-pound bombs since Oct. 7. <https://www.reuters.com/world/us-has-sent-israel-thousands-2000-pound-bombs-since-oct-7-2024-06-28/>
- Pappé, I. (2018). Israel, New York: Routledge.
- Sanger, D., & Baker, P. (2024). Biden Faces Risks in Wartime Visit to Israel. <https://www.nytimes.com/2023/10/16/us/politics/biden-israel-trip.html>
- Santana, S. (2024). Scholasticide as Cultural Genocide. <https://spectrejournal.com/scholasticide-as-cultural-genocide/>
- Saunders, S. H. (2023). Environmental Devastation and the War on Palestine - Red Pepper. *Red Pepper*, 1 Dec: www.redpepper.org.uk/environment-climate/environmentaljustice/environmental-devastation-and-the-war-on-palestine/
- Sen, S. (2024). Dahiye Doctrine' returns to Dahiye. <https://www.aljazeera.com/opinions/2024/10/3/dahiye-doctrine-returns-to-dahiye>
- Stanton, G. (2016). Ten Stages of Genocide, *The Genocide*.

- United Nations. (1948/ n.d.). Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide. Retrieved from: <https://B2n.ir/jk8465>
- UNOSAT. (2024). UNOSAT - FAO Gaza Strip Cropland Damage Assessment - August 2024. <https://unosat.org/products/3939>
- Wafa. Ps. (2025). Ministry of Awqaf: Israeli occupation destroys over 800 mosques and multiple religious sites in Gaza in 2024. <https://english.wafa.ps/Pages/Details/153136>